

УДК 159.92:37.036.5

Олександр МАХЛАЙ,*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький***ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті здійснено аналіз сучасних наукових джерел щодо проблеми формування та розвитку здатності особистості до творчості. Представлено теоретичний аналіз наукової літератури з проблематики дослідження. На основі результатів аналізу встановлено, що особливості творчої особистості виявляються в характері, здібностях, психічних процесах та емоційно-вольовій сфері особистості. Виокремлено та охарактеризовано особливості чотирьох основних підходів до проблеми формування здатності до творчості.

Ключові слова: *творчість, творча особистість, креативність, розвиток творчої особистості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед великої кількості сфер людської діяльності є такі, в яких творчість не можна зарахувати до певного виду. Умовно їх називають інтегративними, тобто об'єднуючими видами творчості. Найбільш яскравим їх прикладом є творчість у процесі оперативно-розшукової діяльності. Творчість в оперативно-розшуковій діяльності – це складний процес пізнання її законів і закономірностей та створення принципово нових способів використання її засобів. Виходячи з розуміння її як розумової і практичної діяльності офіцерів оперативно-розшукових підрозділів

© Махлай О.

(далі – ОРП), спрямованої на розв’язання проблем теорії і практики оперативно-розшукової діяльності, військового будівництва, вирішення завдань підготовки і діяльності ОРП у мирний і воєнний час, підготовки населення країни на випадок війни, результатом якої є продукування оригінальних та неповторних рішень, виявлення нових фактів, властивостей та закономірностей, а також нетрадиційних методів досягнення мети, постає проблема щодо обґрунтування концепції розвитку здатності офіцерів ОРП до творчості в професійній діяльності. Для розуміння концепції розвитку здатності офіцерів оперативно-розшукових підрозділів до професійної творчості вважаємо за необхідне розглянути сучасні психолого-педагогічні погляди на цю проблему. Результати здійсненого аналізу наукових джерел переконливо доводять, що на сьогодні навколо проблем формування та розвитку здатності до творчості існує велика кількість суперечливих психологічних, педагогічних і філософських теорій, думок і концепцій.

Для нашого дослідження важливим є також з’ясування як сутності поняття “творча особистість”, так і висвітлення основних концептуальних підходів до проблеми розвитку творчої особистості. Формування такої особистості неможливе без цілісного уявлення про її природу, специфіку, якості. Визначення сутності творчої особистості, її структури характеризується великою варіантністю, яка зумовлюється тим, що творча особистість є категорією теорії особистості, теорії діяльності та теорії творчості.

Тому **мета статті** полягає у здійсненні аналізу сучасних наукових джерел щодо проблеми формування та розвитку здатності особистості до творчості. З огляду на це було поставлено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз літературних джерел з означеної проблеми.
2. З’ясувати сутність поняття “творча особистість”.
3. Представити результати узагальнення існуючих підходів до проблеми розвитку творчої особистості.

Розв’язання поставлених завдань дозволить нам здійснити обґрунтування частини положень концепції розвитку здатності офіцерів ОРП до творчості в професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне вивчення проблеми показує, що велике значення для формування творчої особистості має те, що вона на кожному етапі свого розвитку посідає певне місце в доступній для неї системі суспільних відносин (у сім'ї, дитячому садку, школі, на виробництві), виконує дедалі складніші обов'язки. На думку С. Сисоевої, розвиток особистості проходить низку стадій, кожна з яких характеризується певним способом життя, відповідною йому структурою психічної діяльності, певним рівнем розвитку змістовної, мотиваційної та операційної сторін. Послідовна зміна цих етапів відбувається за властивими розвитку законами, що є внутрішньо необхідним рухом особистості від нижчих до вищих сходинок життя. Кожна особистість проходить ці етапи по-різному, залежно від суспільних умов життя, але кожна попередня стадія розвитку готує чергову, попередній стан особистості перетворюється на новий, причому ці перетворення мають незворотний характер [20, с. 122–124].

Усебічність розвитку, як підкреслює Г. Костюк (1988), не означає, що він буде однаковим у різних індивідів. Люди відрізняються і будуть відрізнятися рівнем розвитку своїх здібностей та інших властивостей. Але вони будуть рівні в тому, що всі матимуть однакові об'єктивні можливості вияву і розвитку своїх сил. Усебічність розвитку особистості є основою її гармонійності, що виявляється у відповідності розвитку фізичних і духовних сил людини, у внутрішній єдності теоретичних знань і практичних умінь, моральної свідомості і поведінки, у єдності думок і почуттів, слів і дій, між тим, що людина думає, говорить про себе і якою вона є насправді. Усебічність і гармонійність особистості є основою вияву її творчої сутності [20, с. 121].

Наведемо найбільш поширені тлумачення поняття “творча особистість”. На думку В. Андреева, творча особистість – це такий тип особистості, для якого характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей в одній або кількох видах діяльності [3].

Творча особистість – це людина, здатна проникати в сутність ідей і втілювати їх всупереч усім перешкодам аж до отримання практичного

результату. Саме це мав на увазі Т. Едісон, коли казав, що винахід – це 10 % натхнення і 90 % поту [15, с. 77–78].

На наше переконання, останнє тлумачення не повністю розкриває глибинну сутність поняття “творча особистість”. У ньому домінує акцент на діяльності і майже немає натяку на необхідність наявності творчих здібностей або хоча б задатків. Адже для творчої діяльності недостатньо зусиль, бажання та цілеспрямованості. Вдалою, на нашу думку, є позиція С. Сисоєвої, яка вважає, що творча особистість – це креативна особистість, що внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації своїх творчих можливостей додаткових якостей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи декількох видах творчої діяльності [20, с. 139]. На думку вченої, оскільки особистість – це системна якість індивіда, то творча особистість – це підсистема особистості, яка характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, що забезпечують їй успіх у творчій діяльності. Творча особистість – це, з одного боку, суб’єкт творчих соціальних відносин і свідомої творчої діяльності, а з другого – причина творчої діяльності та соціально-творчих значущих дій, що здійснюються в певному соціальному середовищі [20, с. 124–125].

Узагальнення результатів аналізу праць зарубіжних вчених (С. Арієті, Е. Девіс, Ф. Фарлей) дозволяє зробити висновок, що фундаментом творчої особистості є її креативність, детермінантою якої виступає творча активність індивіда як нестимульована зовні пошукова і перетворююча діяльність. Ця теза підтверджує зроблені нами попередні висновки. Крім цього, вчені вказують на те, що креативна особистість містить, на перший погляд, суперечливі особливості. Креативні особистості мають велику фізичну енергію, але в той же час часто знаходяться в стані спокою і відпочинку. В один і той же час вони суворі та наївні. В них поєднуються грайливість і дисципліна, відповідальність і безвідповідальність. У креативних осіб змішуються уявлення, фантазії та відчуття реальності. Креативні особистості виявляють особливості як екстравертів, так і інтровертів. Вони скромні та горді одночасно, виявляють одночасно бунтарський дух і консерватизм.

Вітчизняні вчені вказують на те, що багато хто з креативних людей виявляє пристрасть до своєї роботи. Також вони можуть надзвичайно об'єктивно оцінювати свою працю. Відвертість і чутливість креативних людей часто призводить до переживання ними страждання і болю. Але також вони дуже люблять і задоволення. Креативній особистості властива самодисципліна, незалежність думок, терпимість до невизначеності, високий ступінь автономності, схильність до ризику, високий рівень самоініціації і прагнення виконувати завдання найкраще [13, с. 14].

Відповідно до проблеми нашого дослідження розглянемо теорії, пов'язані з можливістю формування здатності до творчості. Результати аналізу наукової літератури дозволили нам дійти висновку, що дослідження в цьому напрямі здійснювалися переважно у психології (починаючи з другої чверті ХХ століття використовувалися тести, анкетування та інтерв'ювання, природні й лабораторні експерименти). У роботах вітчизняних психологів А. Нечаєва, П. Якобсона, О. Леонтєва, Я. Пономарьова, В. Пушкіна, В. Зінченка, С. Рубінштейна, А. Брушлинського, О. Матюшкіна, В. Кудрявцева, Д. Богоявленської та інших розробляються проблеми, безпосередньо пов'язані з творчими здібностями особистості: їх сутність, структурою, місцем в системі загальних здібностей.

На сучасному етапі розвитку психології існують чотири основних підходи до проблеми формування здатності до творчості [6, с. 128]. Відповідно до першого високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки. Творчого процесу як специфічної форми психічної активності немає. Цієї думки дотримуються більшість фахівців у галузі дослідження інтелекту (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Стернберг, Л. Термен, Р. Уайсберг та ін.).

Г. Айзенк вважає, що творча здатність є компонентом загальної розумової обдарованості [2]. Р. Уайсберг стверджує, що творче мислення діагностується лише створеними продуктами й завжди ґрунтується на попередніх знаннях [Цит. за 22]. Р. Стернберг говорить, що інтелектуальна поведінка може виражатися в адаптації, відборі або перетворенні зовнішнього середовища. Останнє

і є творчою поведінкою [17]. Всі погляди вчених ґрунтуються на результатах емпіричних досліджень.

У вітчизняній психології, в школі С. Рубінштейна, було висловлено припущення про закономірний результат попередньо проведеного аналізу. Цей напрям розвивався в роботах К. Абульханової-Славської, А. Брушлинського, Ю. Голікова, Д. Завалишиної та А. Костіна. На основі експериментальних результатів було розроблено принцип єдиного інтелекту (практичного і теоретичного). “Будь-яке мислення у будь-якої людини завжди, хоча б мінімальною мірою, є самостійним, таким, що відкриває щось нове. А тому творче і продуктивне мислення – це тавтологія, а репродуктивне мислення містить протиріччя у визначенні” [5].

Теоретичне вивчення проблеми показало, що виявлений механізм інсайту не пояснював усієї феноменології творчості, зокрема “спонтанних відкриттів”. Крім того, багаторічна практика тестування за кордоном і реальні досягнення в науці, техніці, мистецтві показали, що творча віддача людини і показники розумових здібностей досить часто не корелюють. Підхід Г. Айзенка, Д. Векслера та інших, що визначає творчі здібності як максимальне вираження інтелектуальних здібностей, вважають сьогодні механістичним, тобто таким, який визначає лише кількісні відмінності.

Другий підхід до проблеми творчих здібностей можна окреслити таким твердженням: як таких творчих здібностей немає. Деякі авторитетні вчені (Д. Маккіон, А. Маслоу, А. Олох, А. Танненбаум, Е. Фромм та інші) вважають, що інтелектуальна обдарованість є необхідною, але недостатньою умовою творчої активності особистості. Головну роль, на думку вчених, в детермінації творчої поведінки відіграють мотивації, цінності та особистісні риси.

На думку А. Маслоу, “проблема креативності – це проблема творчої особистості (а не творчих продуктів, творчої поведінки). Творча людина – це особливий тип людини, а не звичайна людина, що отримала нові додаткові можливості. Ми маємо справу із загальною проблемою перетворення людської природи, перетворенням характеру, рівноцінним розвитком особистості в цілому” [11, с. 75]. Критерієм

вивчення творчої особистості А. Маслоу обрав її прагнення до розкриття свого позитивного потенціалу, до конструктивного розвитку своїх здібностей (самоактуалізація). Хоча ця концепція не безперечна щодо кількості (48 чоловік) і відбору вибірки, її підтримали у своїх працях інші гуманістичні психологи [12].

Узагальнення результатів аналізу праць Д. Маккіона, А. Маслоу, Е. Фромма дозволяє зробити висновок, що ці вчені аналізують особистісні характеристики тих людей, які вже отримали визнання своєї творчості: інтелектуальну ефективність (потреба пізнання, інтерес, допитливість, незалежність в мисленні та думках), прагнення до самореалізації, тенденцію до самовираження, позитивний образ “Я”, впевненість в собі, психологічну безпеку, свободу особистості, протест проти обмеження особистості, прагнення до удосконалення, конструктивного переструктурування навколишнього середовища, відсутність конформізму, погане сприйняття виробничих, професійних обмежень та регламентації.

У науковій літературі подано результати експерименту в інституті Гелатпа в Америці. Там було досліджено 1 500 відомих людей, навмання вибраних з довідника “Хто є хто в Америці”, і виділено загальні якості творчих людей, які досягли успіху. Передусім виявилось, що це здоровий глузд, знання своєї справи, впевненість у власних силах, високий загальний рівень розвитку, здатність доводити справу до кінця [19, с. 80]. В інших країнах також проводились подібні дослідження. Так, наприклад, у Німеччині до творчих якостей успішної особистості було віднесено уміння пристосовуватися та самостійність, у Великобританії – оригінальність та гнучкість мислення, у Франції – розкутість, оригінальність та прагнення до самоствердження.

Проте розглянутий підхід також не вирішував проблеми творчого процесу. Назрівала необхідність виділити окрему специфічну здібність до творчості. Результати аналізу праць Д. Гілфорда, К. Тейлора, Р. Грубера – представників третього підходу до проблеми творчих здібностей дозволяють зробити висновок, що вони розглядають творчу здатність (креативність), яка є самостійним чинником, незалежним від інтелекту. Д. Гілфорд вважав операцію дивергенції, поряд з операціями

перетворення й імплікації, основою креативності як загальної творчої здатності. Серед параметрів креативності, на думку Д. Гілфорда, потрібно назвати: здібність до виявлення і постановки проблем; здібність до генерування великої кількості ідей; гнучкість – здібність до продукування різноманітних ідей; оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно; здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здатність вирішувати проблеми, тобто здібність до аналізу та синтезу [8].

Е. Торренс додав до цього здатність чинити опір звичним стереотипним рішенням. Креативність він визначає як здібність до загостреного сприйняття недоліків, прогалин в знаннях, дисгармонії тощо [1].

У рамках цього підходу працював і Г. Гарднер. Він виокремив здібності в перцептивній сфері: чутливість до нового, широта перцептивного поля уваги, трансформація об'єкта в акті сприйняття; цілісність, свіжість, синтетичність, самостійність сприйняття, його яскрава саморегуляція, стійкість уваги і т. д. Він також вказує на такі особливості пізнавальної сфери креативів, як великий обсяг пам'яті, яскрава уява, критичність, висока активність в пізнанні, розвинена інтуїція [7, с. 38].

Концепція Д. Гілфорда знайшла своїх прихильників і на пострадянському просторі, де швидкого розповсюдження набув термін “креативність”. Щоправда у вітчизняній психології креативність трактують як творчі можливості людини, як особливу властивість (стійку особливість) людського індивідуума, що обумовлює здатність виявляти соціально значущу творчу активність. При цьому для розмежування понять “творчість” і “креативність” користуються двома характеристиками: процесуально-результативною (для позначення творчості) та суб'єктивно-обумовлюючою (для позначення креативності) [8].

Так, Я. Пономарьов розуміє креативність як єдність мотиваційної напруженості (інтенсивність пошукової домінанти, інтелектуальної ініціативи) та сенситивності (чутливість до побічних інтуїтивних утворень творчості) особи [14]. На думку Д. Богоявленської, креативність – це творча обдарованість. Дослідниця виділяє одиницею творчості інтелектуальну активність та її ознаку – продовження розумової діяльності за межами потрібного (інтелектуальну ініціативу). За рів-

нями інтелектуальної активності особистості Д. Богоявленська виділяє: 1) стимульно-продуктивний, або пасивний; 2) евристичний (його головним інструментарієм є порівняльний аналіз); 3) креативний. Щодо креативного рівня інтелектуальної активності Д. Богоявленська зазначає, що для нього характерний пошук людиною закономірностей у проблемних завданнях і, головне, “чутливість до проблем, їх постановка”. Виявивши закономірність, людина йде далі, через вивчення об’єкта пізнання вона створює теорію, що дозволяє їй пояснювати природу фактів. На думку дослідниці, в духовній активності людини і полягає таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, таке, чого не бачать інші [5].

Креативна активність особистості, як зазначає Д. Богоявленська, обумовлена певною психічною структурою, властивою креативному типу особистості. Цей тип особистості характерний для всіх новаторів, незалежно від роду діяльності. Д. Богоявленська вважає, що творчими здібностями зазвичай називають здібність до здійснення ситуативно не стимулюючої діяльності, тобто здібність до пізнавальної самодіяльності [5, с. 94–96].

Представники вітчизняної науки розглядають творчі здібності в широкому особистісному й професійному плані. Зокрема Н. Посталюк систематизує творчі здібності, що їх найбільш часто виділяють різні дослідники: здібність до бачення проблеми (у більшості тестів на креативність ця здатність є основною); оригінальність мислення; діалектичність мислення; легкість асоціювання та уява; гнучкість мислення; антиконформізм мислення; легкість генерування ідей (а також уміння розвивати ідеї); критичність мислення (щодо нової інформації і до себе); здібність до оцінних дій і вибору; здібність до перенесення; готовність пам’яті (забезпечення необхідного обсягу, а також якості накопичених знань: системності, динамічності, рівня узагальненості) [16, с. 70–79].

Вітчизняні автори називають й інші творчі здібності. В. Вернадський вказує на здатність бачити за частковим загальне; глибоке дослідження суті явища на основі його зв’язку з іншими явищами, науковими даними про нього; уміння вивчати загальні закономірності наукового пізнання, тобто аналізувати власний творчий акт [4, с. 102].

В. Андреев виокремлює серед компонентів творчих здібностей інтелектуально-логічні (здібності аналізувати, порівнювати, бачити головне, доводити, обґрунтовувати; уміння давати визначення), інтелектуально-евристичні та комунікативно-творчі [3].

О. Лук додатково виділяє: спосіб кодування інформації нервовою системою, здібність до “зчеплення”, бічне мислення (бачення шляху вирішення через “сторонню” інформацію), цілісність сприйняття, швидкість мовлення (легкість формулювання), здібність доводити справу до кінця [10, с. 177–183].

У дослідженні виявлено, що у сучасній психологічній літературі підхід Д. Гілфорда став предметом обґрунтованої критики. На думку його опонентів, розумові здібності як “загальна обдарованість” не виконують продуктивної функції, а тести креативності мають низьку валідність, оскільки не враховують окремі моменти, зокрема впливи стимулювання і установок, особливостей віку, дії різних обмежень. Розчарування, пов’язане з отождоженням творчих здібностей і креативності, привело до появи нових теорій.

В. Дружинін визначив нову структуру психометричного інтелекту, зокрема він відмовився від традиційної лінійної кореляційної моделі, яка описує зв’язок інтелекту і досягнень. В. Дружинін розробив модель інтелектуального “діапазону”, в якій інтелект обмежує досягнення в будь-якій діяльності. “Можна зробити висновок, що творча активність детермінується творчою (внутрішньою) мотивацією, виявляється в особливих (нерегламентованих) умовах життєдіяльності, але “верхнім” обмежувачем рівня її вияву є рівень загального інтелекту. Аналогічно можна говорити й про “нижній” обмежувач: мінімальний рівень інтелекту, до досягнення якого креативність не виявляється. Нижній інтелектуальний поріг визначається “регламентованістю” сфери, в якій індивід виявляє свою творчу активність” [9, с. 252]. Зі зростанням загального інтелекту, зазначає В. Дружинін, зростає і його діапазон. Креативність автор цілком не залежить. Модель інтерпретує той факт, що індивідуальна продуктивність в тій або іншій сфері життєдіяльності (творчій, навчальній, професійній) визначається рівнем інтелекту, силою мотивації та активності, а також рівнем спеціальних навичок і знань.

Четвертий підхід є синтетичним напрямком, у якому також зроблено спроби подолати обмеженість попередніх підходів. Креативність трактують (Дж. Рензуллі, Р. Стенберг, А. Танненбаум, Дж. Фельдхьюзен та ін.) як багатовимірне явище, що містить як інтелектуальні, так і особистісні та соціальні чинники. Здавалося б, синтетичний підхід знімає всі проблеми творчих здібностей. Справді, на творчі досягнення впливають і особливості психічних процесів, і характеристики особистості, і мотивація. Проте в психологічній літературі не прийнято змішувати мотивацію, характер і здібності. Очевидно, визначаючи поняття креативності, від часткової проблеми творчих здібностей дослідники вийшли на загальну проблему творчої особистості. У цьому випадку вони виділили пріоритетні особливості структурних складових особистості, що визначають її креативність.

Узагальнюючи зарубіжні та вітчизняні дослідження з проблем творчих якостей, можна відзначити таке: на сьогодні немає єдиної концепції розвитку творчості особистості. В кожному підході можна простежити певне раціональне зерно:

у дослідженнях А. Брушлинського, С. Рубінштейна та інших вказується на механізм здогадки;

у роботах гуманістичних психологів (А. Маслоу, Г. Оллпорта, Е. Фромма та ін.) аналізуються особистісні характеристики, необхідні для творчості;

при описі креативності виділено операції мислення, уяви, особливості перцептивної сфери, що беруть участь у творчій діяльності;

В. Дружинін довів, що творчі досягнення індивіда детерміновані силою мотивації та активності, але обмежені рівнем загального інтелекту.

Результати аналізу дисертаційних робіт та монографій дозволили дійти висновку, що для опису креативності досить часто використовується підхід, запропонований Р. Муні та А. Штейном, який враховує чотири основних аспекти дослідження креативності:

креативний процес (креативність як особливий різновид творчого мислення, високорозвинута уява, естетичне світосприймання і т. д.);

креативний продукт (креативність як здатність породжувати щось нове, незвичайне, оригінальне);

креативне середовище (яке формує вимоги до продукту творчості, тобто креативність як здатність продуктивно діяти в ситуаціях з високим ступенем невизначеності, де немає наперед відомих алгоритмів, які гарантовано ведуть до успіху);

креативна особистість (креативність як відкритість до нового життєвого досвіду, незалежність, гнучкість, динамічність, оригінальність, самобутність особистості) [21, с. 123–132].

Висновок. Здійснивши аналіз та узагальнення сучасних наукових джерел щодо проблематики дослідження, можемо зробити такі висновки. Креативною є особистість, якій властиві особистісні внутрішні передумови – нейрофізіологічні задатки, особливості когнітивної сфери, особистісні утворення, що здатні забезпечити її творчу активність, пошукову та перетворювальну діяльність, не стимульовану зовні. На основі результатів аналізу представлених підходів ми встановили, що особливості творчої особистості виявляються в характері, здібностях, психічних процесах та емоційно-вольовій сфері особистості.

На сучасному етапі розвитку психології склалося чотири основні концепції до проблеми формування здатності до творчості. Відповідно до першої – високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей, і навпаки. Суть другої концепції полягає у твердженні: як таких творчих здібностей немає. Основною ідеєю третьої є те, що креативність – це самостійний чинник, який не залежить від інтелекту. Четверта концепція розглядає креативність як багатомірне явище, що містить як інтелектуальні, так і особистісні та соціальні чинники.

Список використаної літератури

1. Torrance E. P. Guiding creative talent / Torrance E. P. – Englewood Cliffs. – N. Y. : Prentice-Hall, 1962. – 98 p.
2. Айзенк Г. Структура личности / Г. Айзенк ; пер. с англ. – М. ; СПб. : КСП+ : Ювента, 2007. – 464 с.
3. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития : в 2 ч. / Андреев В. И. – Казань : Изд. Казан. ун-та, 1996. – Ч. 2. – 567 с.
4. Анохина Н. К. Социокультурные аспекты научного творчества В. И. Вернадского : монография / Анохина Н. К. ; М-во образования Рос.

Федерации, Сиб. гос. индустр. ун-т. – Новокузнецк : Сиб. гос. индустр. ун-т, 2002. – 171 с.

5. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Богоявленская Д. Б. – М. : Академия, 2002. – 320 с.

6. Военная психология / под ред. В. В. Шеляга, А. Д. Глоточкина, К. К. Платонова. – М. : Воениздат, 1972. – 400 с.

7. Гарднер Г. Великолепная пятерка : мыслительные стратегии, ведущие к успеху / Г. Гарднер ; пер. с англ. Г. Гарднера. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 154 с.

8. Гилфорд Д. Три стороны интеллекта. Психология мышления / Д. Гилфорд. – М. : Просвещение, 1955. – С. 433–456.

9. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / Дружинин В. Н. – СПб. : Питер, 1999. – 368 с.

10. Лук А. Н. Психология творчества / Лук А. Н. – М. : Наука, 1978. – 128 с.

11. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.

12. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу ; пер. с англ. – К. : Ин-т психологии АПН Украины, 1994. – 52 с.

13. Образование. Наука. Творчество. Теория и опыт взаимодействия : монография / под общ. ред. В. Г. Рындак. – Екатеринбург : РАО, Урал. отд. ние. – 2002. – 394 с.

14. Пономарев Я. А. Психология творчества / Пономарев Я. А. – М. : Наука, 1983. – 344 с.

15. Пономарьова Р. О. Креативний потенціал технічно обдарованої особистості : природа, структура, критерії, розвиток / Пономарьова Р. О. // Українська психологія : сучасний потенціал : матеріали IV Костюківських читань : у 3 т. – К. : Вид-во ДОК, 1996. – Т. 2. – С. 352–361.

16. Посталюк Н. Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект / Посталюк Н. Ю. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 204 с.

17. Практический интеллект / Роберт Дж. Стернберг, Джордж Б. Форсайт, Дженнифер Хедланд [и др.] ; [под общ. ред. Роберта Стернберга]. – СПб. : Питер, 2002. – 265 с.

18. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1998. – 440 с.

19. Ратнер Ф. Л. Дидактические концепции и современные тенденции развития творческих способностей студентов в научной деятельности за рубежом : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Ратнер Ф. Л. – Казань, 1997. – 324 с.

20. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / Сисоєва С. О. – К. : Міленіум, 2006. – 346 с.

21. Торшина К. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии / Торшина К. А. // Вопр. психологии. – 1998. – № 4. – С. 123–132.

22. Юдина Е. Н. Креативное мышление в PR (в системе формирования социокультурных связей и отношений) : учеб. пособие для семин. и практ. занятий для студентов, обучающихся по специальности : 35.04.00 “Связи с общественностью” / Юдина Е. Н. – М. : РИП-холдинг, 2005. – 271 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Журавльов В. В.

Махлай А. М. Основные подходы к проблеме развития творческой личности в контексте современных психологических исследований

В статье проанализированы современные научные источники по проблеме формирования и развития способности личности к творчеству. Представлен теоретический анализ научной литературы по проблематике исследования. На основе результатов анализа установлено, что особенности творческой личности проявляются в характере, способностях, психических процессах и эмоционально-волевой сфере. Выделены и охарактеризованы особенности четырех основных подходов к проблеме формирования способности к творчеству.

Ключевые слова: *творчество, творческая личность, креативность, развитие творческой личности.*

Mahlai O. Main approaches to the problem of creative personality development in the context of modern psychological research

The article deals with the analysis of modern scientific sources concerning the problem of formation and development of a person's ability to creativity. A theoretical analysis of scientific literature on the research issues is presented. The article clarifies the essence of the concept of “creative personality”. The author believes that the foundation of the creative personality is its creativity. Creative person is a person who possesses personal internal prerequisites – neurophysiological inclinations, the pecu-

liarities of the cognitive sphere, personal educational background, which are sufficient to ensure his/her creative activity, search and transformative activity, not stimulated externally. Based on the results of the analysis of the presented approaches, it has been established that the peculiarities of the creative personality are manifested in the nature, abilities, mental processes and emotional-volitional sphere of personality. The features of the four basic approaches to the problem of creativity formation are singled out and characterized. According to the first approach – the high level of intelligence development implies a high level of creative abilities, and vice versa. The essence of the second approach lies in the statement: as such, there are no creative abilities. The main idea of the third approach is that creativity is a self-sustaining factor that does not depend on intelligence. The fourth approach reveals creativity as a multidimensional phenomenon, which contains both intellectual as well as personal and social factors. Solving the problems posed in the work allows the author to justify a part of the provisions of the concept of developing the ability of officers of operational-search units to professional creativity.

Keywords: *creative personality, creativity, development of creative personality.*